

A felejtér

- útmutató az Alzheimer világába -

TDK

BME Építészmérnöki kar

készítette: Kovács Fruzsina

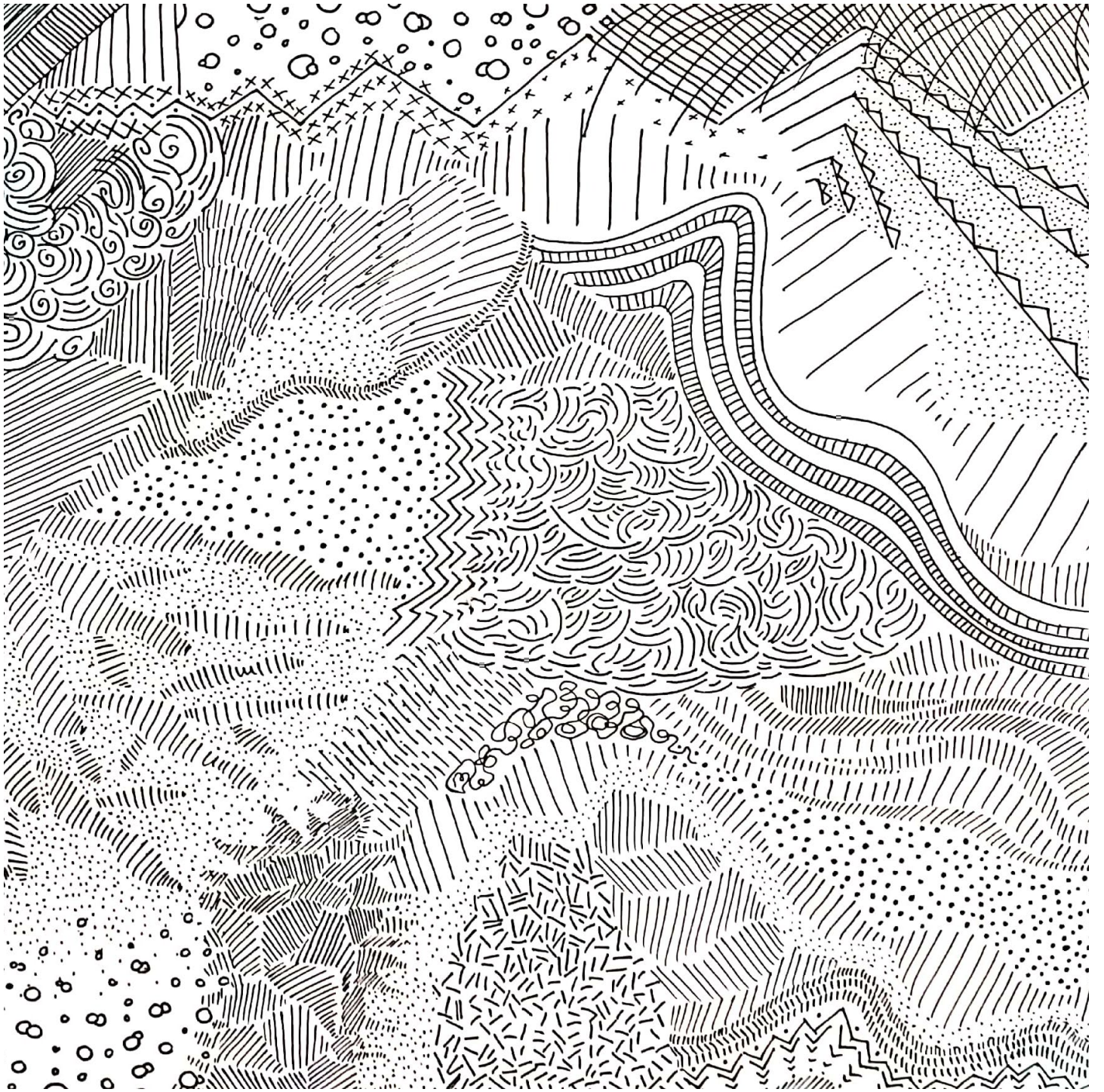
konzulens: Balázs Mihály

2020

„Lényegében elmondhatjuk, hogy életünk az első, és az utolsó mosoly közti időszakot jelenti”
/Dick Swaab/

Kora őszi délután volt, igazi indiánnyár. A Nap érdekesen, narancssárgán csillant meg az otthon ablakain. Vonakodva léptünk be a kapun. Minden olyan ismerős volt, mégis idegen. Egy régi sorház valahol a külvárosban, kissé átalakítva. Két emelet. Betegszag. Olyan, mint a kórházakban, mégis más, volt benne valami vészjósló. Egy űzött, kialvatlan ápoló fogadott minket, és elvezetett a szobához. Az Ő szobájához. Két ágyas, kicsi, láthatóan nem felelt meg sok elvárásnak, még sincs jobb. Így is nehéz volt találni egy helyet, ahol be tudják fogadni. Halk nyögések, üres tekintetek. Tolószék. Csendben toltuk az egykori nappaliból átalakított közösségi szoba felé. Pár kanapé, ebédlőasztalok, a TV halk zúgása. Kíváncsi, csillogó szemek keveredtek fakó, ködös pillantásokkal. Valaki hozott egy pohár epres joghurtot, azt szerette volna, hogy mi etessük meg. Az ápoló azt mondta, hogy mostanában nehezen mennek az étkezések, hátha a hozzátartozók közelsége segít. Édesanyám vállalkozott a feladatra, mi néztük. Körülöttünk táncoltak a porszemcsék a levegőben, ahogy a fény megvilágította őket a piszkossárga üvegen keresztül. Elmerült az evőkanál a joghurtban, majd elkezdett Mama szája felé repülni. „Nyisd ki szépen a szád, Marika!” Furcsa kézmozdulatok, zárt ajkak. Ellenállás. További próbálkozások, majd siker: egy falatot bekapott. Körben maszatos lett a szája, mint a kisgyerekeknek. Az első után a második, a harmadik, majd a negyedik is lecsúszott. Egészen gépiesen, volt benne valami ösztönszerűség, egyfajta ősi reflex. Félretettük az ételt. „Próbálgatok meg beszélni hozzá.” Édesapám kezdte. Munka, hobbik, gyerekkor. Nem ismerte fel a fiát. Utána én következtem. Odaültem mellé. Féltem. Féltem, hogy engem sem ismer fel. Féltem, hogy valami olyat mondok neki, amitől esetleg rosszabb lesz a kedve. Egy poloska halkan motozott valahol a közelben. A fény éppen az arcára sütött. És Ő elmosolyodott. Rám nézett, a szemembe, és a tekintetében megcsillant valami. Ha csak egy rövid időre is, de felismert. Tudom. Éreztem. Olyan volt ez, mint amikor egy kisbaba először mosolyog a szüleire. Ez volt az utolsó mosoly, amit láttunk az arcán. Visszatoltuk a szobába, ahol az ápoló ráfektette az ágyra. Elbúcsúztunk. Lementünk a lépcsőn, majd ki a kapun. Visszanéztem. Már nem sütött a Nap. Nem voltak többé csillanások.

Két héttel később a kórházban halt meg, azt mondták, hogy nagyon nehezen viselte az idegen környezetet az otthonban. Egy agyvérzés vitte el. Nem volt már elég erős a teste.

Idő

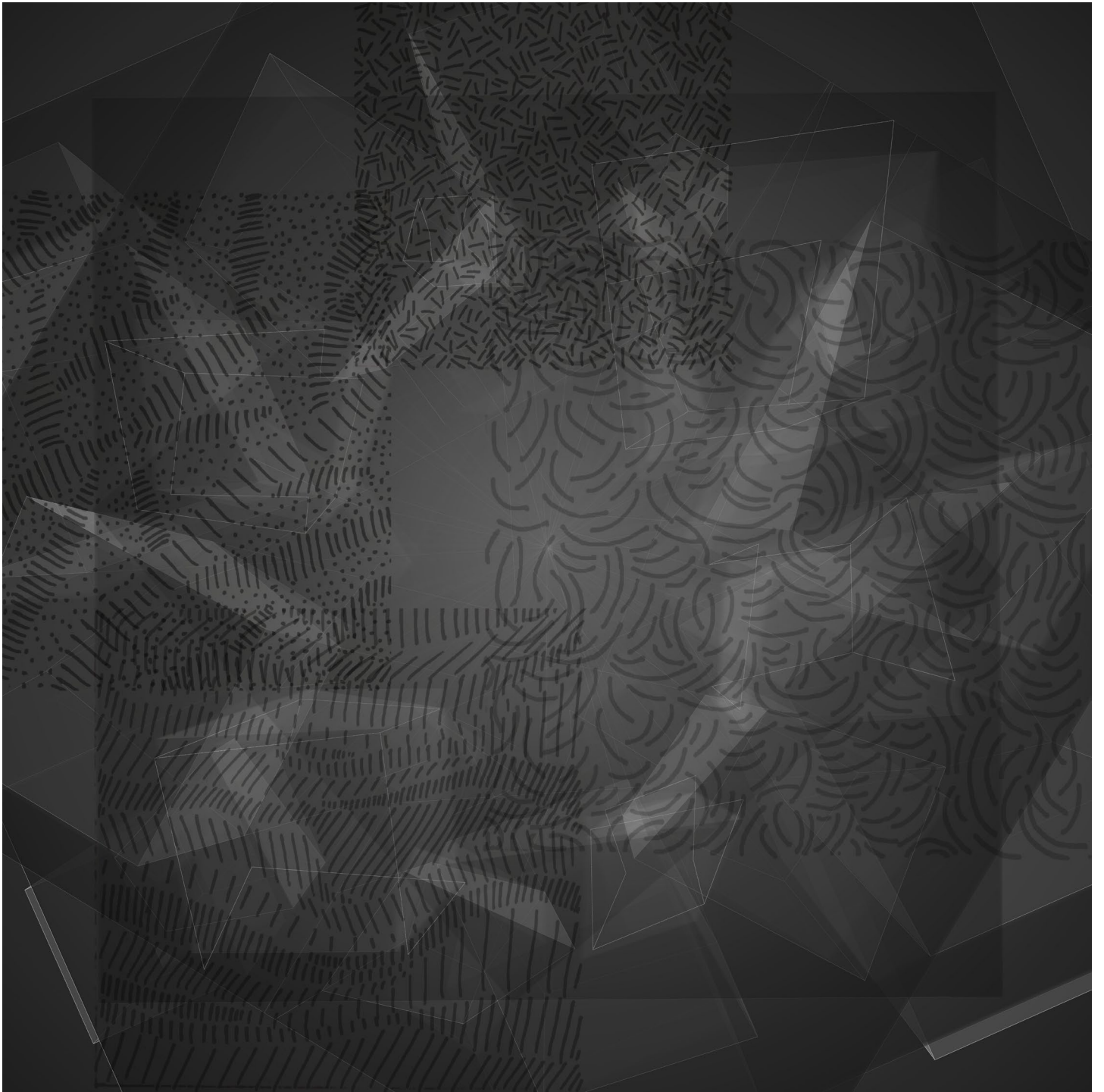
Az idő egy különleges, már-már misztikus dimenzió. Mindenki máshogy érzékeli. Néha túl gyorsan telik, máskor perceket hiszünk óráknak. Ez függ a személyes élményinktől, az adott pillanatbeli érzéseinktől, érzékeinktől. Folyamatosan jelen van és telik, nem ismerjük az elejét és a végét, mégis meghatározza az életünket.

Számomra az Alzheimer-kór is hasonló. Keveset tudunk róla, az okairól, a gyógyítási módjáról. Van, de senki sem sejtí, hogy miért. Egy beteg életében lehetnek jobb - tisztább - pillanatok, és rosszabbak - ködösebbek - is. A kór előrehaladtával egyre nő az utóbbiak száma, és csökken az előbbieké, míg végül semmi sem marad.

Ezt a folyamatot szerettem volna megjeleníteni a rajzokkal is: az ép, élményekkel és emlékekkel teli agy roncsolódását, majd teljes lebomlását, a felejtés és a konstans, monoton leépülés lépéseit. A tökéletes kockák először csak kicsit torzulnak, a rajtuk lévő egyedi mintázatok még láthatóak, talán fel is ismerhetőek. Ezután következik a perspektívavesztés, majd a teljes, önmagukból való kifordulás, a minták felismerhetetlenné válása, amit a szétesés és az elmúlás követ. Az alkotóelemek eleinte még jelen vannak, de a közöttük fennálló kapcsolatok megszűnnek, így az elemek elvesztik mögöttes, univerzális értelmüket. Mintha egy olyan amorf tárgyat néznénk, amiről látjuk, hogy van, de fogalmunk sincs róla, hogy mit ábrázol, pedig legbelül érezzük, hogy tudnunk kéne, mert egyszer régen ismertük. Az érzékelés megmarad, de az értelmezés lehetősége elveszik.

A képsorozattal való illusztrálást többféleképpen is értelmezhetjük: ha a teljes sorozatot nézzük, akkor a már említett folyamatot látjuk, a sok összeáll egygé, de a képek önmagukban is értelmezhetőek. Mindegyik elem a folyamat egy állomását, stádiumát szimbolizálja, megállítjuk az idő folyását, kifeszítünk, megfagyasztunk egy pillanatot: 1. a jelek csak mikroszkóppal láthatóak, 2. feledékenység, de még a beteg tudja palástolni, 3. erős felejtés, munkaképtelenség 4. képtelenség az összetett feladatok elvégzésére, 5. döntésképtelenség, nehéz választások, 6. gondok az önálló öltözködéssel, mosakodással, WC lehúzásával, 7. inkontinencia, 8. beszéd és mozgás képességének elvesztése, 9. mosoly eltűnése.

A színek eltűnése, az egyre halványuló fény, a folyamatos fakulás is ezt a lelki szürkülést, az élet és halál közötti állapotba jutást szimbolizálja, nyomatékosítja, aminek a legijesztőbb tulajdonsága talán a visszafordíthatatlanság, a letaglózó végletesség.

Tér

Térérzékelésünk az időhöz hasonlóan egyedi és folyamatosan változó. Nincs két olyan ember, aki ugyanúgy élne meg egy teret, mindenkiben máshogy csapódnak le a környezeti hatások, impulzusok.

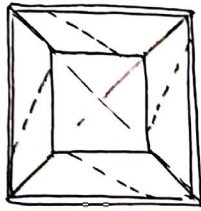
Kutatásom kezdetén arra szerettem volna választ találni, hogy hogyan hathatunk a betegek érzékeire építészeti eszközökkel - a környezetük és a tér befolyásolásával -, hogy pozitív eredményeket érjünk el (például kevesebb gyógyszert kelljen szedniük), késleltetni tudjuk a kór előrehaladtát. Az Alzheimer-kór építészeti megfogalmazása, ilyen jellegű vizsgálata határterület, kevésbé kutatott, az ezzel kapcsolatos irodalom és a kísérletek száma erősen konvergál a nullához Magyarországon.

Rá kellett jönnöm, hogy pár kevésbé jelentős, általános igazságon (a napfény pozitív hatása a reggeli órákban; szabadság érzése, amíg lehet, önállóság szorgalmazása; nagyobb léptékű megoldások, Alzheimer-falvak Franciaországban és Dániában), és segítő gesztuson kívül nincs olyan, hogy tökéletes tér az általános, Alzheimer-kórban szenvedő beteg számára, mivel átlagos beteg sincs. Mindenkinek egyedi, egyszeri és megismételhetetlen élettereket kéne tervezni ahhoz, hogy késleltetni tudjuk a kór lefolyását, nem uniformizálhatunk. Környezetpszichológiai kutatások igazolják, hogy minden érintett olyan térben érzi jól magát, amihez hozzá van szokva, ahol egész életében élt, legyen az egy panelház 10. emeletének kishozzája vagy egy vidéki parasztház.

A későbbiekben megváltoztattam a kutatásom menetét: eldöntöttem, hogy egy ideális tér tervezése helyett inkább azt szeretném megmutatni a mekett és a videó segítségével, ahogy szerintem - saját tapasztalataim és kutatásaim alapján - egy Alzheimer kóros ember él meg egy teret. Mindannyiunkban él egy kép, egy archetípus a tér fogalmáról. Végeztem egy kisebb pszichológiai kísérletet, megkérdeztem embereket, hogy ha azt mondom, hogy tér, akkor mire gondolnak először. A legtöbben azt válaszolták, hogy egy helyiséget, szobát képzelnek el. Ebben valószínűleg nagy szerepet játszik, hogy szinte mindannyian hasáb alakú terekben, szobákban éljük le életünk 75-80%-át. A rajzzal való összefüggés, és emiatt a bennünk élő kép miatt választottam a makett alapjául a kockát. A maketthez alkottam egy fogalmat is: personal reality box - az egyéni valóság „doboz”, a tér, amit mindannyian érzékelünk, csak máshogy. Véleményem szerint az Alzheimeresek egyéni valóságának megismerése lehetne az első lépés ahhoz, hogy a jövőben számukra is élhető, a mostaniaknál többet nyújtó tereket tervezhessünk.

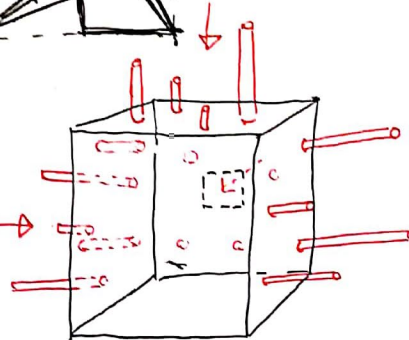
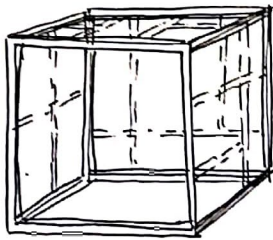
1. ötlet

↳ hajtogatás, folding (pamutbélus modell)

lezáruló tér ~ kamera objektív
+ torzulás (csavarodás)
↳ orientációvesztés

2. ötlet

pálca, "különböző"
hosszúságban
+ berakított nyílás

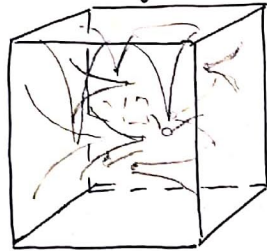
→ pálca 3 v. 4 oldal?

szertváz + "kiegészítő"
bordák

↳ fa/damir/drót?

rafeszített, rugalmas
anyag

- adásmódok?
↳ végül átse-
bada's
"performansz"

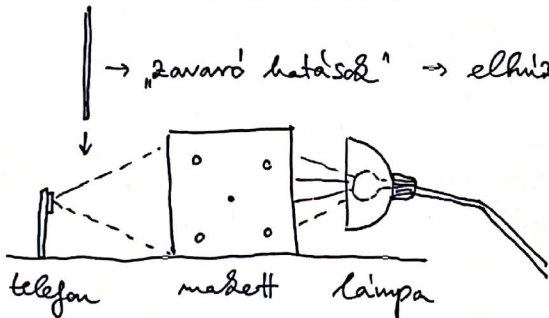
→ elbizonytalanítás

videó:

→ "zavaró hatás" → elhúzás a kamera előtt

↳ fényes; fényes

→ kamera végig ugyan ott lenne
statisz ↔ dinamizmus

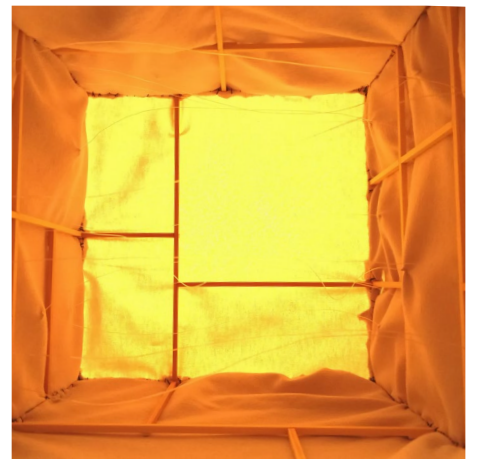
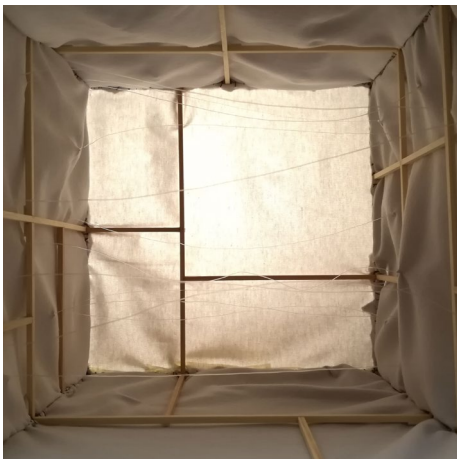
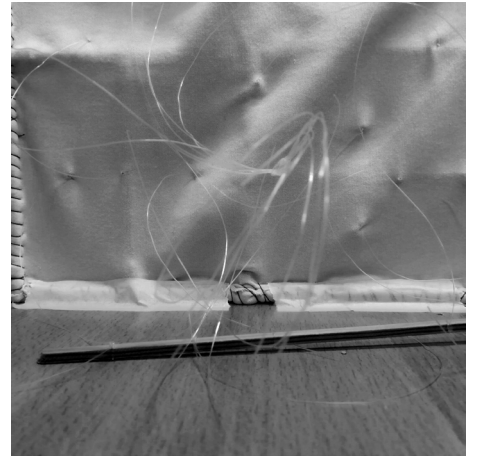
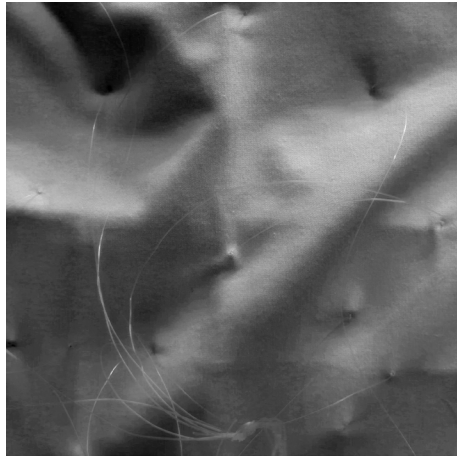
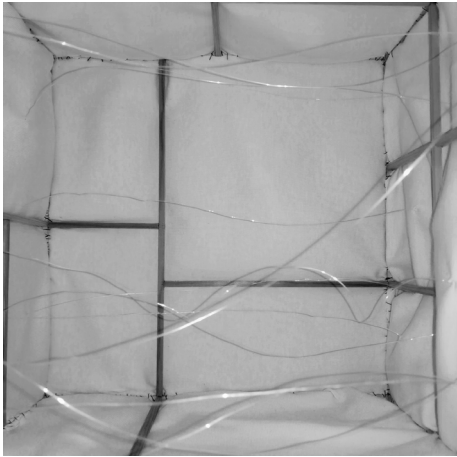
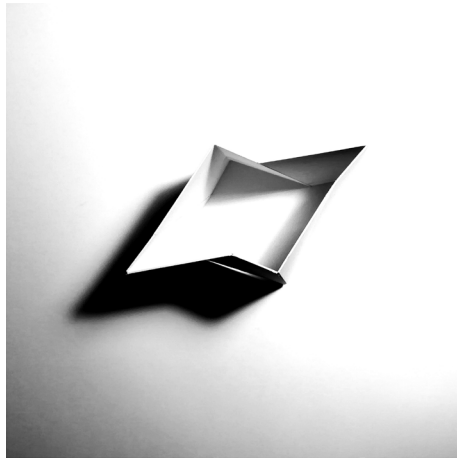

Érzékelés

Az első makettpróbálkozásom egy egyszerű, egy darab egybefüggő papírcsíkból folding-technikával készült, a parametrikus tervezés logikáját követő, átalakítható tárgy volt. Alap állapotban kocka, majd ha végbemegy az átrendezés folyamata, már valami egészen más: egy virág, egy csavarás, egy ablak. Nem ismerjük pontosan, hogy milyen ez az új tárgy, ami az eredetiből keletkezett. Ezt csak ő tudja a saját egyéni valóságában, mi pedig valami egészen mást látunk, vagy hiszünk, hogy látunk. A mi szemszögünkből nézve kissé torz, bezárult, mint egy virág szirmai, de még mindig felfedezhetjük benne az eredeti kocka nyomait, amiből lett.

A második, végleges makettem egy összetettebb szerkezet, mechanika. Térmodell, szinte szó szerint az egyéni valóság „dobozá”, a belsejében lezajló mozgás a lényeges. Az egésznek az alapja egy fa váz. Ezt tekinthetjük az ember anyagának, vázának, hús-vér részének. Erre a vázra feszítettem fel egy rugalmas, de mégis kötött anyagot. Ez a szellem, a lélek, a változás. Ilyen - szimbolikus - értelemben egyszerre vizsgálom az Alzheimeres emberben élő belső világot, és egy Alzheimeres ember térérzékelését. Szerintem a kettő nagyon hasonló.

A videóban több dolgot is megfigyelhetünk. Eleinte egy ingerszegény, hátulról megvilágított környezetbe látunk be. A perifériánkon érzékeljük, hogy valami elindul, de még nem tudjuk, hogy pontosan hol. A következő pár másodpercben elkezdődik egy ütemes, pulzálásra hasonlító, puha változás, dinamika, átmenet. A mozgás egyre gyorsul, nem tudjuk, hogy hova kapjuk a fejünket, elveszítjük az orientációt, hasonlóan ahhoz, ahogy a telefon kamerája veszi el a fókuszot, majd kalibrálja újra magát többször is a felvételen. Minden bizonytalan, megtörnek és kibillenek a síkok a helyükről. Zajlik körülöttünk a világ, de mi kívülállóként, statikusan tekintünk rá, nem tudunk már bekapcsolódni a körforgásba, nem tudunk a folyamat részesei lenni, mert nem értjük azt. Egyfajta félelem, tehetetlenség és pánik fog el minket, ha arra gondolunk, hogy nekünk is be kell lépnünk ebbe a kavalkádba. Az eredetileg egyenletes, sárgás fény egyre jobban változik, kicsit bántja is a szemünket, sötétül, majd az utolsó pillanatban teljesen kialszik. Hullámszik a tér, egyre erősödik a zaj, minden más hangot elnyom, majd nem marad más, csak a végtelen, mély csend és magány.

Bibliográfia:

_Dick Swaab: A kreatív agy (Libri kiadó, 2016)

_Tamar Lewin: Alzheimer's and Architecture: A Search for Order (The New York Times, 1990, <https://www.nytimes.com/1990/05/02/us/alzheimer-s-and-architecture-a-search-for-order.html>)

_Maureen Ellen McKeron: Architect, Mind, and Memory: Design for Alzheimer's (2010, <https://drum.lib.umd.edu/handle/1903/10771>)

_Niall McLaughlin and Yeoryia Manolopoulou: Losing Myself (2016, Biennálé, Velence, <http://www.losingmyself.ie/>)

_Kyle Konis, Wendy J. Mack, Edward L. Schneider: Pilot study to examine the effects of indoor daylight exposure on depression and other neuropsychiatric symptoms in people living with dementia in long-term care communities (2018, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5985798/>)

_Dúll Andrea előadása a környezetpszichológiáról a Perifériák építésze tantárgy keretében (2020. 09. 29.)

_Orosz István grafikái

Link a videóhoz:

<https://drive.google.com/drive/folders/1M5O3p3DliPa4U1k0iHf1itsUy-DEiaDN?usp=sharing>

A felejtér

- Rajz -

TDK
BME Építészmérnöki kar

készítette: Kovács Fruzsina
konzulens: Balázs Mihály
2020

